

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتابخانه مرکزی دانشگاه امام صادق (ع)

شماره ثبت ۳۲۸۲
شماره ۳

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد علوم سیاسی

۱۳۷۹ / ۲ / ۲۰

کتابخانه تخصصی معارف اسلامی
توسعه تهران

عوامل فروپاشی نظامهای سیاسی از دیدگاه اسلام و

مارکسیسم

سید محمدرضا احمدی طباطبائی

استاد راهنما: ۵۴۱۰

دکتر هوشنگ مقتدر

بهار ۱۳۶۹

۲۷۸۵۵

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی

پایان نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی

عوامل فروپاشی نظامهای سیاسی از دیدگاه اسلام و مارکسیسم

سید محمدرضا احمدی طباطبائی

استاد راهنما:

دکتر هوشنگ مقتدر

اساتید مشاور:

دکتر داود باوند

دکتر حمید بهرامی احمدی

بهار ۱۳۶۹

رشته معارف اسلامی و علوم سیاسی

جلسه رسیدگی به پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته معارف اسلامی و علوم سیاسی
آقای گمراهی محمدی طباطبائی تحت عنوان عوامل مربوط به قبول نظامهای سیاسی در تاریخ ۲۱/۳/۷۱
با حضور امضا کنندگان زیر تشکیل گردید.

ابتداءً داوطلب، مختصری در شرح تحقیق انجام شده و روش کار خود بیان کرد و سپس سئوالهائی از طرف هیات رسیدگی، پیرامون موضوع پایان نامه و کیفیت و روش تحقیق انجام شده مطرح و پاسخیهای داوطلب استماع و ارزیابی گردید. در خاتمه در اطراف چگونگی دفاع داوطلب و ارزیابی تحقیق انجام شده شور و عمل آموپس از تبادل نظر، تصمیم هیات رسیدگی در مورد پایان نامه مذکور بشرح زیر اعلام شد.

رساله بانمره (درجه) مورد تصویب قرار گرفت

رساله ناقص تشخیص و مقرر شد داوطلب موارد نقص را به شرح ذیل این صورت جلسه تکمیل و در جلسه مجددی که

برای رسیدگی تشکیل خواهد شد ارائه کند.

رساله بانمره (درجه) ۹۸ مورد تصویب قرار گرفت با این شرط که قبل از ابلاغ مراتب

قبولی به دانشکده، مواردی به شرح ذیل این صورت جلسه بانظر آقای از اعضای

هیات رسیدگی مورد تجدیدنظر قرار گیرد و ضرورتی برای دفاع مجدد نیست:

استاد راهنما:

دکتر هوشنگ محمد

عضو هیات رسیدگی:

دکتر محمد ابراهیم احمدی

عضو هیات رسیدگی

دکتر داور باوند

نماینده کمیته رسالت

توضیحات تکمیلی:

مسئول گروهی نخبه از مجلس معزطر به نظر رسیده است

پکیده

در این پایان نامه با توجه به اهمیت چگونگی فروپاشی نظامهای سیاسی و عوامل مؤثر در آن به عنوان یکی از موضوعهای تئوریک حوزه سیاست و اندیشه سیاسی، مبحث مذکور مورد مذاقه واقع شده است. با توجه به گستردگی موضوع، این پایان نامه در جهت ایضاح و تبیین عوامل مؤثر در فروپاشی نظامهای سیاسی از دیدگاه اسلام و مکتب مادی و مارکسیسم تدوین و تألیف شده است. البته در فصل نخست و به عنوان پیش درآمد قدمت و روند موضوع در سیر تاریخی اندیشه سیاسی در غرب مورد امعان نظر به صورت اجمالی قرار گرفته است به طور کلی چگونگی تشکیل و فروپاشی حکومت و ضرورت یا عدم ضرورت وجود آن در جوامع انسانی یکی از قدیمی ترین مباحث نظری در حوزه فلسفه سیاست و علم سیاست محسوب می شود. در متون دینی و اسلامی در کنار عوامل مادی و طبیعی مؤثر در فروپاشی نظامهای سیاسی از عوامل غیرمادی و معنوی که در زوال قدرت سیاسی منشأ اثر است یاد شده است. بر همین اساس ملاحظه و مقایسه دو مکتب الهی و مادی (اسلام و مارکسیسم) در این حوزه می تواند نحوه نگرش به مسأله تشکیل دولت و چگونگی فروپاشی آن را از دو منظر متفاوت مورد ارزیابی و کاوش قرار دهد.

۲	تمهید و مقدمه
	فصل اول: مروری بر اهرم نظریات مختلف در تاریخ اندیشه‌های سیاسی در غرب پیرامون عوامل مؤثر در زوال حکومتها
۴	بهره اول: فلسفه سیاسی یونان باستان
۴	الف) آراء افلاطون درباره انواع حکومتها و چگونگی زوال آنها
۴	۱- حکومت تیمارشی
۶	۲- حکومت الیگارشی
۷	۳- حکومت دموکراسی
۹	۴- حکومت تیرانی:
۹	۵- خطراتی که می‌تواند هر حکومتی را تهدید نماید
۱۲	ب) نظریه اعتدال و میانه‌روی ارسطو و ارتباط آن با دگرگونی نظامهای سیاسی
۱۲	۱- حکومت متعادل طبقه متوسط
۱۳	۲- تقسیم بندی حکومتها بر پایه رعایت اصل اعتدال
۱۵	۳- علل عمومی فروپاشی نظامهای سیاسی
۱۵	- «سودجویی حکام»
۱۵	- «افتخارجویی»
۱۵	- «برتری جویی و انحصار طلبی»
۱۶	- «عدم تناسب اندام نظام و رشد ناموزون آن»
۱۶	- «دسیسه‌های انتخاباتی»
۱۶	- «غفلت‌های عمومی حکام»
۱۷	- «از بین رفتن طبقه متوسط»
۱۷	- «وجود نژادها و اقوام مختلف در یک جامعه»

۴- راه‌های جلوگیری و ممانعت از برهم خوردن تعادل نظامها و حکومتها از نظر ارسطو	۱۷
ج) دیدگاه رواقیون در مورد بی‌ثباتی نظام سیاسی	۱۸
د) «سیسرون و تقبیح افراط در آزادی»	۱۹
بهره دوم: در آمدی بر نظریات متفکران مذهبی در سده‌های میانه	۲۲
الف) آراء آگوستین قدیس	۲۲
ب) دیدگاه آکوئیناس	۲۴
بهره سوم: مروری بر آراء رالیستی اندیشمندان سیاسی دوران رنسانس و بعد از آن در	
غرب پیرامون عوامل فروپاشی نظامها و حکومتها	۲۷
الف) درآمدی بر آراء ماکیاول	۲۷
۱- تعارض اخلاق و سیاست	۲۸
۲- عدم توسل به زور در مواقع لازم	۲۹
۳- دوری نکردن از صفت سخاوت	۲۹
۴- بنیان نهادن پادشاهی و شهریارانی بر پایه عشق و نه ترس	۳۰
۵- عدم تظاهر به دیانت	۳۱
۶- عدم بکارگیری زور به صورت دفعی در مواقع لازم	۳۱
۷- عدم توانائی حاکم در جلوگیری از نارضایتی مردم	۳۲
۸- عدم تناسب رفتار شهریار با خصال حیوانی	۳۳
۹- عدم وجود قشون منظم	۳۳
۱۰- ترجیح خواسته‌های اقلیت بر اکثریت	۳۴
۱۱- عدم تظاهر به خصال پسندیده	۳۴
۱۲- نزدیکی به مملقان و چاپلوسان	۳۴
۱۳- تسلیم در مقابل قضا و قدر	۳۵

- ب) دیدگاه ژان بُدن و فروپاشی حکومتها ۳۸
- ج) هابز و نظریه جنگ همه بر علیه همه و چگونگی ممانعت از زوال حکومت ۴۰
- د) منتسکیو و نظریه اعتدال ۴۲
- ۱- عوامل مؤثر در ثبات حکومت جمهوری ۴۲
- ۲- عوامل مؤثر در ثبات حکومت سلطنتی ۴۳
- ۳- چگونگی زوال حکومت استبدادی ۴۴
- ۴- نقش اعتدال در حفظ ثبات نظامهای سیاسی ۴۴
- ر) نظریه اراده عمومی روسو و نقش آن در حفظ ثبات نظام سیاسی ۴۶
- ۱- «دکترین روسو در مورد فساد و زوال حکومتها» ۴۷
- بهره چهارم: نظریه‌های سیستمیک متأخر پیرامون عوامل برهم زننده تعادل نظامهای سیاسی
- ۴۸ ۴۸
- الف) الگو و مدل تحلیل نظامها ۴۸
- ۱- اصل پیوستگی: ۴۹
- ۲- اصل پیوستگی و وحدت سرنوشت: ۴۹
- ۳- تأثیر نامطلوب باز خوران منفی بر روی نظام و سیستم: ۵۰
- ب) تئوری تالکوت پارسونز ۵۰
- ۱- ضرورت اجتماعی کردن: ۵۱
- ۲- هماهنگی با شرایط محیطی: ۵۱
- ۳- تحقق اهداف ۵۲
- ۴- یگانگی یا وحدت: ۵۲
- ج) تئوری اریک هافر و آنتونی والاس (تئوری تمایلات سرخورده) ۵۳
- د) نظریه افزایش انتظارات (الکسی دوتوکویل) ۵۳

فصل دوم: تئوریهای مارکسیستی پیرامون چگونگی ایجاد انقلاب و برهم خوردن تعادل

- نظامهای سیاسی اجتماعی ۵۷
- بهره اول: نظریه هگل ۵۹
- الف) تجلی هستی روحی در دولت ۵۹
- ب) دیالکتیک هگلی ۶۰
- ج) تأثیر نظریه دیالکتیک هگل بر مارکس و باز تولید روابط اجتماعی بر اساس آن ... ۶۰
- ۱- اصل به هم پیوستگی ۶۱
- ۲- اصل حرکت ۶۱
- ۳- اصل گذار از تغییرات کمی به کیفی ۶۱
- ۴- تضاد درونی ۶۲
- بهره دوم: دیدگاه مارکس پیرامون روند تاریخ و نگرشی بر نظریه ماتریالیسم دیالکتیک .. ۶۳
- الف) شیوه تولید چگونه باعث ایجاد تغییر در جامعه می شود ۶۴
- ب) تقسیم بندی مارکس از واقعیات اجتماعی ۶۴
- ج) اشکال و فرم‌اسیون‌های مختلف در تاریخ زندگی بشر ۶۴
- ۱- نظام اشتراکی ۶۸
- ۲- پیدایش برده‌داری ۶۹
- ۳- فتودالیسم ۶۹
- ۴- نظام سرمایه‌داری و انقلاب بورژوائی ۷۰
- د) نظریه مارکس درباره دولت و چگونگی پیدایش آن ۷۱
- بهره سوم: دیدگاه دوگانه و تناقض نمای مارکس پیرامون انقلاب و فروپاشی نظام‌های سیاسی اجتماعی ۷۳
- الف) دیدگاه جبری ۷۳
- ب) مدل تجویزی ۷۴

- ج) سرمایه‌داری و بحرانهای آن ۷۵
- د) انقلاب ساختاری نقطه تحول و دگرگونی نظامهای سیاسی و اجتماعی ۷۸
- ر) وضعیت حکومت و نظام سیاسی و اجتماعی بعد از دگرگونی نظام سرمایه‌داری .. ۸۱
- بهره چهارم : تفسیر الگوی تجویزی مارکس پیرامون چگونگی ایجاد انقلاب در نظام سرمایه‌داری توسط لنین و مائو ۸۳
- الف) کائوتسکی ۸۳
- ب) لنین ۸۴
- ۱ - نظرات لنین درباره کیفیت سازماندهی پرولتاریا برای به سقوط کشاندن نظام .. ۸۶
- سرمایه‌داری ۸۶
- ۲ - چگونگی برهم خوردن تعادل در مراحل مختلف نظام سرمایه‌داری از دیدگاه لنین ۸۶
- ۳ - توجیه لنین در مورد علت به تعویق افتادن افول و سقوط نظام سرمایه‌داری .. ۸۸
- ج) نظرات لوگزامبورگ پیرامون نقش تعیین کننده عوامل ارادی در فروپاشی نظام سرمایه‌داری ۹۰
- د) دیدگاه مائو در مورد انقلاب و فروپاشی نظام سیاسی ۹۲
- فصل سوم : فروپاشی نظامهای سیاسی اجتماعی و و تمدنها از دیدگاه اسلام و متون دینی . ۹۴
- بهره اول : نظریه تکامل تلفیقی و استدراجی مأخوذ از متون دینی در زمینه تغییر و تطور نظامها و تمدنها ۹۷
- الف) نظریه تکاملی و صعودی : ۹۷
- ب) نظریه قهقرائی یا نزولی : ۹۷
- ج) نظریه دورانی : ۹۸
- د) نظریه تلفیقی اسلام : ۹۸
- بهره دوم : چگونگی زوال تمدنها و نظامها از دیدگاه قرآن مجید ۱۰۲

- الف) عقاب مستقیم و مباشر: ۱۰۲.....
- ب) عقاب و مجازات غیر مستقیم: ۱۰۳.....
- ج) عوامل مختلف فرهنگی، اقتصادی و سیاسی موثر در انحراف و فروپاشی نظامها
از دیدگاه قرآن..... ۱۰۴.....
- ۱- عوامل فرهنگی: ۱۰۴.....
- اتراف و لذت جوئی مفرط..... ۱۰۴.....
- جهل و نادانی نسبت به وقایع تاریخی..... ۱۰۷.....
- ۲- عوامل اقتصادی..... ۱۰۸.....
- اسراف و تبذیر در مصارف بیت المال..... ۱۰۸.....
- کفران نعمت و ناسپاسی..... ۱۰۹.....
- فساد مالی..... ۱۱۱.....
- ۳- عوامل سیاسی..... ۱۱۵.....
- تفرقه و تشتت..... ۱۱۶.....
- ظلم و ستم..... ۱۱۸.....
- تجاوز از حدود الهی..... ۱۱۹.....
- ۴- رابطه ظلم و ستم با فروپاشی و سقوط نظامهای سیاسی..... ۱۲۰.....
- بهره سوم: مروری بر نگرش امام علی (ع) پیرامون عوامل مؤثر در زوال قدرت سیاسی ۱۲۲
- الف) دیدگاههای امام علی (ع) پیرامون عوامل مختل کننده تعادل نظام سیاسی... ۱۲۲
- ۱- رفتار خشن و تند عاری از محبت از سوی کارگزاران حکومتی در مواجهه با
مردم..... ۱۲۲.....
- ۲- خارج شدن از حریم عدل و ظلم و ستم رو داشتن به مردم..... ۱۲۳.....
- ۳- ترک ارتباط مستقیم با مردم و غافل ماندن از خواستههای آنان..... ۱۲۴.....
- ۴- از میان برداشتن سنت‌های نیکوی جامعه به بهانه ایجاد اصلاحات..... ۱۲۵.....

- ۵- عدم کنترل و بازرسی رفتار حاکمان و والیان ۱۲۷
- ۶- متوسل شدن به قتل و خونریزی به ناحق و حرام برای تثبیت حکومت..... ۱۲۸
- ۷- خلف وعده نمودن با مردم ۱۲۸
- ۸- اخذ مالیاتهای مستمر بدون ایجاد عمران و آبادانی ۱۲۹
- ۹- رخنه غرور و خود پسندی در میان دولتمردان و سردمداران قدرت سیاسی در جامعه ۱۳۰
- ۱۰- خیانت به امت با تصرفات ناروا در بیت المال و مشترکات عمومی و عدم پرداخت حقوق حقه اقشار مختلف جامعه ۱۳۱
- ۱۱- نقش قراردادهای پیمانهای منعقد شده با دشمن ۱۳۲
- بهره چهارم: آراء ابن خلدون پیرامون چگونگی تشکیل دولت و زوال آن ۱۳۴
- الف) نظرات ابن خلدون پیرامون انسان و دولت ۱۳۴
- ب) عامل عمده ایجاد و حفظ وحدت نظام سیاسی و تداوم بخش تعادل حکومت از دیدگاه ابن خلدون ۱۳۶
- ج) عمر طبیعی حکومتها و نظامها از دیدگاه ابن خلدون و مراحل مختلف آن ۱۳۶
- د) مراحل مختلف زندگی سیاسی دولت و حکومت از دیدگاه ابن خلدون ۱۳۸
- ۱- دوران پیروزی : ۱۳۸
- ۲- مرحله غلبه بر رقبای داخلی در داخل کشور: ۱۳۸
- ۳- دوران آرامش و آسودگی حکومت ۱۳۸
- ۴- دوران خرسندی و مسالمت جوئی ۱۳۹
- ۵- دوران اسراف و تبذیر: ۱۳۹
- ر) عوامل تسریع کننده سقوط حکومتها از دیدگاه ابن خلدون ۱۴۰
- ۱- استبداد و خودکامگی ۱۴۰
- ۲- تجمل گرایی و اقبال به ناز و نعمت ۱۴۱

- ۳ - خشونت و سختگیری به مردم و عدم اغماض از لغزشهای آنان برای ۱۴۱
- ۴ - ستم اجتماعی و تجاوز به حقوق مردم در ابعاد مختلف ۱۴۲
- تجاوز به اموال مردم ۱۴۲
- خراج ستاندن گزاف و به ناحق از مردم ۱۴۳
- وادار نمودن مردم به کار اجباری و استثمار دسترنج آنها ۱۴۳
- دخالت به ناحق دولت در امور اقتصادی و تجارت ۱۴۳
- افزایش حائل‌ها و حجاب‌ها میان دولت و مردم ۱۴۴
- نتیجه‌گیری ۱۴۶
- النبة ۱۴۸
- خلاصه به زبان انگلیسی ۱۴۹
- منابع فارسی ۱۵۰
- منابع عربی ۱۵۳
- منابع انگلیسی ۱۵۴

فصل اول

آشنائی با قدمت نظریات
مختلف در تاریخ
اندیشه‌های سیاسی
در غرب پیرامون عوامل
بر هم زننده
تصادف
نظام‌های سیاسی

باسمه تعالی

عوامل سقوط و افول نظامهای سیاسی از دیدگاه اسلام و مارکسیسم

تمهید و مقدمه

یکی از اهم مباحثی که اندیشمندان مختلف سیاسی از دیرباز تاکنون در آراء نظری خود صریحاً و یا تلویحاً به آن پرداخته و آن را مورد نقد و بررسی قرار داده‌اند مسأله بررسی علل سقوط و افول نظامهای سیاسی از یکسو و شناخت عوامل مؤثر در حفظ ثبات و پایداری حکومتها از سوی دیگر می‌باشد. قدمت اینگونه آراء با تکوین و نفیج اولین بارقه‌های اندیشه سیاسی عجین شده است. تواتر آراء اندیشمندان در این باب مبین اهمیت مبحث مذکور و نقش تعیین کننده ثبات یا آشفتگی و احیاناً تغییر حکومتها در سرنوشت ملتهای تحت انقیاد آنان می‌باشد از طرف دیگر شناخت آراء و نظریات مختلف در این مورد که چه عواملی حکومت و نظام سیاسی را از درون پوسانده و آن را متلاشی می‌کند خود می‌تواند در دنیای امروز به عنوان موضوعی جدی و قابل مطالعه و مذاقه خصوصاً از ناحیه سیاستمداران و تئوریسیدین‌های سیاسی قرار گیرد.

لازم به تذکر است که علیرغم عدم بکر بودن اصل موضوع مورد تحقیق، گرد آوری آراء و نظریات مختلف در این باب و زدودن غبار ابهام از رخسار آراء مذکور و تجزیه و تحلیل آن از ابعاد مختلف و تنقیح نظریات، کار بکر و جدیدی محسوب می‌شود. از طرف دیگر ارائه رساله‌ای در این زمینه با جمع آوری آراء اندیشمندان مختلف می‌تواند ما را در شناخت عوامل ثبات و پایداری نظامهای سیاسی از دیدگاه‌های مختلف نیز یاری دهد زیرا مهمترین عامل در شناخت عوامل